

ԱՎԱՆԱՎՈՐ ԱՐԵՎԵԼԱԳԵՏԸ

(Վահան Բայբուրդյանի ծննդյան 85-ամյակին)



Լրացավ հայ արևելագիտական դպրոցի հեղինակավոր ներկայացուցիչ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Վահան Առաքելի Բայբուրդյանի ծննդյան 85-ամյակը:

Վ. Բայբուրդյանը ծնվել է 1933 թ. սեպտեմբերի 11-ին, Վրաստանի Ախալցխա քաղաքում, Կարինից սերած ծնողների ընտանիքում: Միջնակարգ ուսումնառությունը սկսել է ծննդավայրում, այնուհետև, 1951 թ. ավարտել Երևանի 26 Կոմիսարների անվան միջնակարգ դպրոցը: Նույն թվականին ընդունվել է Երևանի Պոլիտեխնիկա-

կան ինստիտուտ, սակայն արդեն ձևավորված նախասիրություններին ընդանաջ՝ հաջորդ տարի տեղափոխվել է Երևանի պետական համալսարանի բանասիրական ֆակուլտետի արևելյան (պարսկական) բաժին: Ուսանողական տարիներին՝ 1952–1957 թթ. ցուցաբերել է ցայտուն ընդունակություններ՝ արժանանալով Ա. Շիրվանզադեի անվան թոշակի: Այդուհետև երիտասարդ մասնագետի կյանքի ուղին մեկընդմիջտ կապվելու էր արևելագիտության՝ նվիրում և ջանքեր պահանջող ուսման ու աշխատանքի հետ:

1961–1964 թթ. Վ. Բայբուրդյանը սովորել է Հայաստանի Գիտությունների ակադեմիայի արևելագիտության սեկտորի ասպիրանտուրայում՝ ուսման շրջանն անցնելով Մոսկվայում, ԽՍՀՄ ԳԱ Ասիայի ժողովուրդների ինստիտուտում: 1965 թ. նույն ինստիտուտում նա պաշտպանել է թեկնածուական ատենախոսություն՝ արևելագետի իր իմացությանը համադրելով հայ գաղթօջախների պատմաբանի հետազոտական առանձնահատկությունները: Թեման էր

Ականավոր արևելագետը գիտության աշխարհում

«Նոր Զուղայի հայկական գաղթօջախը XVII դարում (Նոր Զուղայի դերը Իրանի և եվրոպական երկրների միջև քաղաքական-տնտեսական հարաբերություններում)», որի համար նա ստացավ պատմական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճան:

Վ. Բայբուրդյանի հետագա գործունեությունն ընթացել է գիտական և գիտամանկավարժական հունով: 1965–1980 թվականներն այս տեսակետից վճռական նշանակություն ունեցան գիտության մեջ նրա հաստատուն ընթացքի, այս մարզում սեփական ձեռագրի հղկման և առաջին մեծության գիտնականի ինքնությունը նախապատրաստելու գործում: Այս ընթացքում նա աշխատում էր ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության սեկտորում (1971 թվականից՝ Արևելագիտության ինստիտուտ)՝ անցնելով գիտաաշխատողից մինչև ավագ գիտաաշխատողի, ապա 1966–1987 թթ.՝ նաև գիտական քարտուղարի և արևելյան աղբյուրագիտության պրոբլեմային խմբի վարիչի ուղին: Գիտական արդյունավետ աշխատանքը նա զուգակցում էր մանկավարժական գործունեությանը՝ 1966–1980 թթ. դոցենտի, այնուհետև պրոֆեսորի տեղ զբաղեցնելով Պետական մանկավարժական ինստիտուտի ընդհանուր պատմության ամբիոնում:

Ընդլայնելով իր գիտական ուսումնասիրության շրջանակները թե ժամանակային, և թե բովանդակային տեսակետից, Վ. Բայբուրդյանը 1975 թ. պաշտպանեց դոկտորական ատենախոսություն՝ «Թուրք-իրանական հարաբերությունները 1900–1914 թթ.» թեմայով՝ ստանալով պատմական գիտությունների դոկտորի աստիճան: Նա պրոֆեսորի կոչում է ստացել 1979 թ. և 1980–1987 թթ. աշխատել մանկավարժական մայր բուհում, որպես ընդհանուր պատմության ամբիոնի վարիչ, այնուհետև՝ 1987–1992 թթ. նույն ինստիտուտի գիտական աշխատանքների գծով պրոռեկտոր և 1987–1989 թթ.՝ ինստիտուտի ռեկտորի պաշտոնակատար:

Տարածաշրջանի պատմական ու քաղաքական նկարագրի վերաբերյալ Վ. Բայբուրդյանի խոր իմացությունը, նորանկախ Հայաստանի Հանրապետության համար Իրանի Իսլամական Հանրապետության հետ տնտեսական ու դիվանագիտական հարաբերությունների հաստատման հույժ կարևորությունը պայմանավորեց նրա աշխատանքային նոր փուլի սկիզբը: 1992–1994 թթ. Վ. Բայբուրդյանը նշանակվեց Իրանում Հայաստանի Հանրապետության գործերի հավատարմատար, իսկ 1994–1998 թթ.՝ այդ երկրում Հայաստանի առաջին արտակարգ և լիազոր դեսպան՝ դիվանագիտական համարժեք աստիճանով:

Ականավոր արևելագետը գիտության աշխարհում

1998 թվականից Վ. Բայբուրդյանը զբաղեցնում է ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության ինստիտուտի Իրանի բաժնի վարիչի պաշտոնը, 2000–2008 թթ.՝ Երևանի պետական համալսարանի միջազգային հարաբերությունների և դիվանագիտության ամբիոնի վարիչն էր, ընդամին, ց'օրս նույն տեղում շարունակում է զբաղեցնել պրոֆեսորի պաշտոնը:

Վ. Բայբուրդյանը միջազգային ճանաչման արժանացած հայագիտական դպրոցի փայլուն ներկայացուցիչն է, հանրահայտ՝ արևելագիտական ու հայագիտական հիմնարար ու բազմաբնույթ ուսումնասիրություններով: Ականավոր գիտնականի հետազոտական ուղղությունները բազմաշերտ են՝ լայն շառավիղներով և իրենց իմացական ու թեմատիկ բազմաճյուղ ընդգրկումներով: Դրանք ունեն անխառն իրանագիտական (Իրանի պատմություն), հայագիտական, քրդագիտական բնույթ և նկարագիր, որոնց մեջ գերակշռում են հայ-իրանական, թուրք-իրանական, Իրան-Արևմուտք, Իրան-Ռուսաստան առնչությունները, հայ-քրդական հարաբերությունները, Օսմանյան Թուրքիան և հայերի ցեղասպանությունը և այլ հետազոտական շերտեր: Այս հետազոտություններով նա նոր էջեր է բացում հայրենական արևելագիտության և հայագիտության ասպարեզներում՝ յուրաքանչյուր հիմնահարցի առաջադրմանն ու լուծմանը մոտենալով միջազգային գիտության բարձր չափանիշներով, հետազոտական որոշակի մեթոդի կիրառման հետևողականությամբ և սեփական խոսքի ու մոտեցման խորին համոզությամբ, որով և պայմանավորվում են նրա ուսումնասիրությունների ազնիվ որակները: Նրա ավելի քան մեկուկես տասնյակի հասնող մենագրություններից յուրաքանչյուրը նոր խոսք է հայրենական ու միջազգային ուսումնասիրությունների անդաստանում: Մեզանում՝ առաջիններից մեկը, Վ. Բայբուրդյանն է բացել համաշխարհային պատմությանն առնչվող՝ վերոհիշյալ հիմնահարցերի հետազոտական հայեցակարգային շատ ծալքեր և արժևորել՝ ապացուցելով դրանց հրատապությունն ու արդիական նշանակությունը արևելագիտության համար: Նրա գիտական վաստակն ամփոփված է իր բազմաթիվ հոդվածներում և հրապարակումներում, որոնց մի ծանրակշիռ մասը հիմք դարձավ իր իսկ ուսումնասիրությունների հետագա մշակման և գիտական շրջանառության մեջ մտցնելու համար: Այսուհանդերձ, նշենք նրա մենագրություններից մի քանիսը, ի դեպ, սկսելով նրա առաջին գրքից՝ «Армянская колония Новой Джульфы в XVII в.» (Ե., 1969) վերնագրով, որտեղ արևելագետը նոր հուն էր բանում Իրան-Եվրոպական տնտեսական հարաբերություններում հայ առևտրական կապիտալի բնույթն ու նշանակա-

Ականավոր արևելագետը գիտության աշխարհում

լիությունը բացահայտելու իմաստով: Ընդհանրացնող և մնայուն գիտական արժեքներ են դրան հետևած մյուս մենագրությունները՝ «Թուրք-իրանական հարաբերությունները 1900–1914 թթ.» (Ե., 1974), «Հայ-քրդական հարաբերությունները XIX դ. և XX դ. սկզբին» (Ե., 1989), «Համաշխարհային առևտուրը և իրանահայությունը XVII դարում» (Թեհրան, 1996), «Քրդերը, Հայկական հարցը և հայ-քրդական հարաբերությունները պատմության լույսի ներքո» (Ե., 2008), «Իրանի հայ համայնքը. արդի հիմնախնդիրներ» (Ե., 2013) և այլ, արևելագիտության մեջ իրենց ամուր տեղը գրաված ուսումնասիրությունները:

Կցանկանայինք առանձնացնել Վ. Բայբուրդյան հետազոտողին հատուկ դիմագիծը՝ բազմաթիվ հիմնահարցերի վերլուծությունը ժամանակային լայն կտրվածքով, դրանցից բխեցրած ընդհանրացումների տարողունակությունը՝ հայեցակարգային մշակումների զարմանալի միասնականությամբ: Դրա շնորհիվ նրա շատ աշխատություններ հիշեցնում են ճարտարապետական հույժ տպավորիչ կառույցներ, որտեղ մասերն իրենց յուրահատուկ լուծումներով ներհյուսվում են մեկ ամբողջության մեջ, և որտեղ աստիճանաբար տիրապետող է դառնում ամենագլխավորը՝ նրա պատմափիլիսոփայությունը, որը շարժման մեջ է դնում և նշված բաղադրիչները, և ամբողջը՝ միասին վերցրած, իբրև համոզիչ գիտական ճշմարտություններ: Այս տեսակետից, թերևս իբրև առավել ակնառու օրինակներ, կարելի է վկայակոչել Վ. Բայբուրդյանի լայն կտավի երկու մենագրությունները՝ «Իրանի պատմությունը (հնագույն ժամանակներից մինչև մեր օրերը)» (Ե., 2005) և «Օսմանյան կայսրության պատմություն» (Ե., 2011) գործերը, որոնք նորագույն լուրջ ներդրումներ են իրանագիտության և թյուրքագիտության մեծաքանակ ուսումնասիրությունների մեջ: Այստեղ ավելացնենք հեղինակի հետազոտական մեկ այլ առանձնահատկությունը՝ հիմնահարցերի համադրումներն ու դրանց լուծումները նա չի ավարտում մենագրական տպավորիչ ավարտով (թեև այդպիսիք զգացվում են, բայց միշտ պատշաճ չափերի մեջ), այլ շարունակում է, այս անգամ ավելի զգացնել տվող, այսպես ասած հետմենագրական ժամանակաշրջանում ևս՝ հիմնահարցերին մոտենալով նոր կողմերից և գիտական ճշմարտությունները դարձնելով ճանաչողության շարունակական ու հարաշարժ գործընթաց: Այդպիսիք են նրա բազմաթիվ հոդվածները յուրաքանչյուր մենագրությունից հետո, իբրև արդեն ասվածի շարունակություն և նոր ասելիքի սկիզբ:

Իր աշխատությունների խոր գիտականությանն ու արդիականությանը համարժեք՝ Վ. Բայբուրդյանն ունի ընթերցող արևելագետների ու հայագետ-

Ականավոր արևելագետը գիտության աշխարհում

ների ընդարձակ, միջազգային չափերը վաղուց ի վեր հաղթահարած լսարան. նրա ուսումնասիրությունները հայերենի հետ միասին տպագրվել են ռուսերեն, անգլերեն և պարսկերեն լեզուներով:

Վ. Բայբուրդյանը ուսանողությանն է փոխանցում իր հանրագիտական իմացությունն ու մասնագիտական գիտելիքները՝ տասնամյակներ շարունակ դասավանդելով Երևանի պետական համալսարանում, Հայկական պետական մանկավարժական համալսարանում և այլ բուհերում, նրա ղեկավարությամբ թեկնածուական ատենախոսություններ են պաշտպանել ավելի քան երկու տասնյակ ասպիրանտներ: Վաստակաշատ գիտնականը անդամակցել է և այսօր ևս իրեն հատուկ ավյունով շարունակում է մաս կազմել գիտական խորհուրդների, մեթոդական ու խմբագրական խորհուրդների: Նրա գրիչն անվրեպ է, աշխատանքը՝ միշտ իրեն սպասող և անկրկնելիորեն համոզիչ՝ իր կատարմամբ: Ի սրտե շնորհավորում ենք սիրելի հոբելյարին, մաղթում նրան երկար տարիների կյանք, քաջառողջություն և այսուհետև ևս արգասաբեր աշխատանք:

**«ԲԱՆԲԵՐ ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ» ՀԱՆԴԵՍԻ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ,
ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ**